

פרשת קרח: אנשי השם

הבעיה של קרח היתה כפולה, מבחינת המניע, מניעיו היו פסולים. המחלוקת היתה שלא לשמה, מחלוקת על כבוד ומעמד, ולא של מהות. לעתים, מחלוקות המוצגות כמחלוקות אידיאולוגיות חשובות ביותר, אינן נובעות אלא מאינטרסים אישיים צרים. פרשת קרח נחשבת על ידי חז"ל לאב-טיפוס של המחלוקות הללו. הבעיה השניה היתה בתוכן המחלוקת, קרח טעה בחשבו ש'כל העדה כולם קדושים', ולא הבין את הצורך בחלוקת המעמדות, בהבחנת התפקידים שבין הכהנים והלוויים, ובצורך במעמד מיוחד של קדושת הכהונה. אילו היתה מחלוקתו של קרח עניינית, לשם שמים, ניתן היה לברר את הצדדים במחלוקת, ויתר על כן – ניתן היה להצביע על המימד האמיתי בטענתו של קרח. 'ובני קרח לא מתו' – מפני שיש צד של אמת בטענתו. אבל הצירוף של חוסר היושרה והכנות אל הטענה העניינית, קלקל גם את היכולת להתמודד איתה ולהעריך כיצד ניתן לתת ביטוי לצד הנכון שבדבריו.

אין פסול בעצם קיומן של דעות מנוגדות ומחשבות חלוקות. המחלוקת היא חלק מעולמה של תורה. תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם למרות המחלוקות, אבל לעתים גם נשיכתם נשיכת שרף. קל להבחין בין סוגי המחלוקות. (אבות ה' יז). מחלוקת לשם שמים, שמניעיה הם הבנת טעמי תורה והתכוונות לאמיתה של תורה, היא מחלוקת המרבה שלום בעולם. אלו ואלו דברי א-להים חיים, ומתוך כך, תלמידי חכמים שכאלה נקראו 'מקל נועם'. (זכריה יא ז). מחלוקתם נעשית מתוך כבוד והערכה הדדית, גם כשהם מדברים זה עם זה, גם כשהם מדברים זה על זה. הם יקדימו את דברי חבריהם לדבריהם, לא רק מפני הנימוס, אלא מפני ההבנה שגם לעמדה האחרת יש מקום, והיא ראויה לבחינה רצינית, ולהבנה, מה תרומתה של העמדה האחרת לראיה הכללית והנכונה יותר של הפרשה, של התורה ושל המציאות. (עירובין יג ב). אבל המחלוקת הקרחית היא מחלוקת שלא לשם שמים, ותלמידי חכמים שחולקים במחלוקת שכזאת הם בבחינת 'מקל חובלים'. הם מרבים מדנים ושנאה ותחרות בעולם. לפי שימוש הלשון של העברית המודרנית – הם לא חולקים, הם מתפלגים! (כל האמור כאן מבוסס על הזוהר לפרשתנו). הפילוג בלשון ימינו הוא התרגום המדויק למושג 'מחלוקת' השלילי שאצל חכמים. הפלגנות נובעת מאבדן הערך של השלום כערך מרכזי בתורה. היא נובעת מחוסר היכולת לכבד את דעותיו של הזולת, ומחוסר היכולת לדור בכפיפה אחת, בשלום ורעות, עם מי שדעותיו, הנהגותיו, וארחות חייו שונים משלך. לכן טרחו חז"ל להסביר, כיצד, למרות כל המחלוקות העמוקות בין בית שמאי ובית הלל בהלכה, שכמעט ואינן מאפשרות חיים משותפים, בכל זאת, הם לא נמנעו מלישא נשים אלו ואלו, ולאכול אלו אצל אלו, ולנהוג בשלום ובאחזה זה עם זה. (יבמות יג ב) אם רוצים בכך, ומבינים שבלי זה חרב עולם התורה, אפשר למצוא את הדרך. 'דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום' אינו רק פסוק המנוגן בעת הכנסת ספר תורה לארון, זו צריכה להיות סיסמה המורה דרך לעולם החכמים כולו. ומתוך כך, תתפשט ההבנה הזאת לכל העם – 'שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול'. עיקר ענשו של קרח היה על כך שהיה הראשון שפתח את הפתח להפוך את התורה מתורת-שלום לתורת פלגנות. 'ובני קרח לא מתו' גם כמובן זה, שהעולם התמלא בבתי מדרשות קרחיים, האמונים על המחלוקת הפלגנית.

התואר 'אנשי שם' שניתן לסיעתו של קרח הוא ייחודי בתורה, והוא ניתן רק לעוד קבוצה אחת: 'הגבורים אשר מעולם אנשי השם'. (בראשית ו ד, זוהר קרח) לעומת זאת, השופטים שמינה משה נקראו 'אנשי אמת'. בצד היותם גם 'יראי א-להים' ו'שונאי בצע'.

מיהם 'הגבורים אנשי השם'? אלו הם הנפילים שנולדו בספר בראשית מן הזווג של בני הא-להים עם בנות האדם. הם נקראו גם בשם 'נפילים', ורש"י (בראשית ו ד) הסביר את השם הזה באופן כפול: נפילים בעברית הם ענקים, והכינוי הייחודי 'נפילים' הוא מפני ש'נפלו והפילו את העולם'. ראב"ע ומפרשים אחרים הסבירו ש'נפילים' הם אלו הגורמים ללבם של בני אדם אחרים לנפול מפחדם.

יש שניות ביחסה של התורה, של חכמים ושל פרשנים מאוחרים אל ה'נפילים' הללו, אנשי השם. ואותה שניות קיימת גם לגבי עדתו של קרח. מצד אחד, הם באמת היו אנשים גדולים, בעלי שם. ומצד שני, משהו בגדלות הזאת מתואר כמאיים ומסוכן עד מאד. העצמה שבהם מטילה מורא, ואף יראת כבוד על אנשים. אבל בשונה מ'אנשי אמת' או 'אנשי חיל' לא ברור ממה מורכב ה'שם', כיצד הוא נוצר, ומה הוא מחולל. ובמידה כלשהי, מונחת במהותם של 'אנשי שם' גם התכונה של ה'נפילים' – הסכנה לנפילה שלהם עצמם ושל כל הנסמכים עליהם.

אצל 'אנשי אמת' התוכן של התואר ברור – הם מחויבים לאמת, לחתירה לאמת, לאמירת האמת. 'אנשי חיל', הם ככל הנראה אנשים שאין עליהם מורא אדם ולכן הם יכולים לשפוט בלא משוא פנים. (שמות יח כא) ואילו התכונה האופיינית ל'אנשי שם' היא עצם היכולת לעשות להם שם! משמע, אנשי אמת חולקים לשם האמת, ואנשי שם, מתפלגים כחלק מתהליך של 'עשית השם'.

משה ואהרן, אנשי אמת, אינם יכולים להתמודד ישירות בפני העדה כנגד אנשי השם. כאשר מופיעים אנשי השם במלא גבורתם, אין לו למשה אלא ליפול על פניו. גם אחרי שהקב"ה מתערב, אנשי השם נופלים מגדולתם, האדמה בולעת אותם והם נעלמים, העם ממשיך להתגעגע למנהיגות של אותם אנשי שם. בשלב זה נדרשים משה ואהרן למשימה אחרת, מורכבת לא פחות: הם אמורים להגן על העם מפני זעמו של ה', להצדיק את התמימות שבעקבותיה נסחף הקהל אחרי ה'שם', במקום אחרי ה'אמת', ולשקם את ההנהגה מחדש. ההכרה המתחדשת בהנהגתו של אהרן, נעשית בסגנון ההולם את 'אנשי האמת'. לא ברעש ולא במגפה, לא בשריפה ולא בבליעת האדמה. רק ממחרת, כששקטה כל המהומה: "וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֹל הָעֵדוּת וַהֲגָה פָּרַח מִטָּה אֶהְרֹן לְבֵית לַיהוָה וַיֵּצֵא פָּרַח וַיֵּצֵץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים, וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמַּטֹּת מִלִּפְנֵי ה' אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ מִטָּהוּ". בלי מלים. הסתלקו להם כל הנשיאים בדומיה, נכלמים, בהבינם לעומקה את ההבחנה בין סוגי ראשי המטות: יש מטה נעם, יש מטה חובלים, ויש מטה שהוא בעצם ענף חי של עץ פרי: חי וצומח, נושא פרחים ומניב פירות.